

Delovni dokument strokovnih delavcev RAN P&P Pristopi h nasilnim ekstremističnim kršiteljem in boj proti radikalizaciji v zaporih in probaciji

Uvod

Cilj dokumenta je oblikovalcem politike, vodstvo in osebju zaporov ter osebju probacijske službe ponuditi čim več informacij o o obstoječih praksah in problematiki, ki je relevantna za obvladovanje nasilnih ekstremistov (NEK) in posameznikov, pri katerih obstaja tveganje da se bodo podvrgli nasilnemu ekstremizmu v zaporu in probacijskem kontekstu.¹ Dokument je strukturiran okrog teh dveh kontekstov. Čeprav v praksi morda to razlikovanje v nekaterih državah članicah EU ne obstaja, je namenjeno identifikaciji ključnih vprašanj: razmere v zaporih in strategije za reintegracijo, ocene tveganja, izbira zaporskega režima, pobude za rehabilitacijo ter reintegracijo in usposabljanje osebja.

Izdelek Centra
odličnosti RAN in
delovne skupine RAN
P&P. Sestavil Ryan J.
Williams, znanstveni
sodelavec, univerza
v Cambridgeu,
Center za islamske
študije in Center za
raziskovanje zaporov.

¹ Delovni dokument nadgrajuje predhodni delovnega dokumenta z drugačnim naslovom. Radicalization Awareness Network, »Dealing with Radicalisation in a Prison and Probation Context Ran P&P - Practitioners Working Paper« (2015).

Namen tega dokumenta je zagotoviti usmeritve in pomoč pri procesih odločanja tako na ravni politike kot tudi pri upravljanju zaporov in probacijske službe. Pripravljen je za čim širšo dostopnost in ne toliko za celovit prikaz. Ena rešitev, ki bi ustrezala vsem, ne obstaja, ker se države članice EU v mnogih pogledih razlikujejo, vključno z zakonodajo in organiziranostjo zaporov ter probacijskih sistemov.² Kakorkoli že, večagencijsko sodelovanje je ključno pri obvladovanju tveganj, ki so povezana z radikalizacijo da se zagotovi, da so nasilnim ekstremističnim kršiteljem (NEK) omogočene oz. nudene priložnosti za rehabilitacijo.

Vse od vzpostavitve Mreže za ozaveščanje o radikalizaciji (RAN) leta 2012 dalje se delovna skupina o zaporih in probaciji (RAN P&P) osredotoča na preprečevanje nasilnega ekstremizma, delu z ekstremističnimi skupinami in vedenjem skrajnežev med pridržanjem in v probaciji. Dokument temelji na podatkih praktikov in na najnovejših raziskavah na tem področju, četudi so te raziskave na tem področju omejene zaradi relativno majhne populacije na katero se nanašajo. Delovno skupino RAN P&P sestavlja 250 strokovnih delavcev/praktikov, vključno s predstavniki probacijskih služb, direktorji zaporov, pravosodnimi policisti/pazniki, ministrstvi za pravosodje in obveščevalnimi službami, NVO in organizacijami civilne družbe, ki delajo s kršitelji. RAN P&P je sklicala 13 sestankov s praktiki iz vseh držav članic EU (vključno s tremi študijskimi obiski zaporov v treh različnih državah) in z vodilnimi raziskovalci ter s tem omogočila visokokakovostno izmenjavo informacij o različnih temah.³ Ti sestanki so izpostavili nabor obetavnih praks v kontekstih zaporov in probacije, ki si jih je mogoče pregledati v zbirki pristopov in praks RAN Collection of Approaches and Practices.⁴

Strokovni delavci/praktiki in oblikovalci politike se soočajo z močnim pritiskom politike in javnosti, da zagotovijo javno varnost. Ne glede na navedene pritiske se RAN P&P ohranja naslednja vodilna načela, ki se odražajo skozi celoten dokument:

- najboljši način, kako zagotoviti varnost družbe, je s spodbujanjem dobrega počutja in rehabilitacije kršiteljev;
- teroristična kazniva dejanja obsegajo vrsto dejavnosti; posamezniki, obsojeni zaradi terorističnih dejanj, niso vsi enako nevarni za družbo;
- kršitelji so sposobni se spremeniti na bolje, za to pa potrebujejo podporo pri opuščanju nasilnega ekstremizma;
- univerzalne človekove pravice morajo biti spoštovane ves čas in v vseh okoliščinah;
- spodbujanje pozitivnih odnosov med osebjem in zaporniki ter zdravega vzdušja v zaporih sta predpogoja za zmanjševanje tveganja v zvezi z radikalizacijo in prispevata k rehabilitaciji in reintegraciji;
- večagencijsko sodelovanje je ključno za preprečevanje radikalizacije in podporo pri procesih opuščanja.

² Združeni narodi, »Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons« (New York: Urad Združenih narodov za droge in kriminal, oktober 2016). Svetovni forum za boj proti terorizmu, »Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders« (Rim, 2012).

³ Povzetki teh dogodkov so na voljo na spletu.

⁴ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/index_en.htm.

Ta delovni dokument se nanaša na tiste, ki so obsojeni ali v priporu zaradi s terorizmom povezanih kaznivih dejanj, in tiste, za katere se predvideva, da so izpostavljeni tveganju za radikalizacijo v kontekstu zapora ali probacije.

Postalo je nujno (in je včasih celo pravno zavezujoče), da države članice preprečujejo teroristična dejanja v javnih ustanovah, kot so zapori, in posamezniki za katere obstaja tveganje radikalizacije, sodijo v to pristojnost. V tem poročilu poudarjamo, da so vrste takšnih kršiteljev raznolike in vključujejo tudi posameznike, ki niso storili nasilnih dejanj in jih morda tudi nikoli ne bodo. Biti radikalen ne pomeni nujno, da bo oseba na kakršen koli način to nadaljevala z nasilnim dejanjem. Vsak odziv na radikalizacijo mora prepoznati to raznolikost. Zavedamo se, da učinkovito obvladovanje nasilnih NEK in tistih, za katere obstaja tveganje radikalizacije, zahteva večagencijsko sodelovanje. Ključno je, da so kršitelji deležni stalne podpore in da med organizacijami, vključno z zapori in probacijskimi službami, policijo in organizacijami skupnosti, poteka pretok informacij.

Ali ste vedeli?

Nasilni Ekstremisti – poseben primer? Trenutno imajo države članicah EU razpon mnenj in pristopov h NEK in problematiki okrog radikalizacije. Nekatere normalizirajo tveganja v zvezi z NEK (npr. Italija, kjer rehabilitacijski pristop ni posebej prilagojen za NEK) in radikalizacijo medtem, ko druge ravnaajo s temi tveganji kot da zahtevajo posebne strukture in/ali procese (npr. program Healthy Identity v Združenem kraljestvu, ki je meri posebej za NEK).⁵

- *Splošni pristopi:* obstaja prekrivanje med teorijama opustitve kriminala in opustitve terorizma; pomembno je, da zagotovita potrebna poklicna in družbena podpora – ob hkratnih specializiranih pristopih.⁶
- *Specializirani pristopi:* Osebne okoliščine kršiteljev lahko vodijo do tega, da so potrebni edinstveni pristopi. Na primer pri posameznikih, ki so izvajali ideološko motivirano nasilje, ki so zaradi bojevanja v konfliktu na tujem doživeli travme ali so pridobili specializirane bojne spretnosti ali, ki imajo mrežo vezi z skrajnimi skupinami, lahko potrebujejo specializirane intervencije in procese. Ti specializirani pristopi lahko vključujejo edinstvene na psihologiji in/ali veri utemeljene intervencije.

Kontekst

Kontekst terorizma za zapore in probacijo se je korenito spremenil. »Tuji teroristični borci«⁷ zdaj predstavljajo največji delež aretacij in obsodb v Evropi (tabela 1). Število aretacij se je v zadnjih

⁵ Združeni narodi, »Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons«.

⁶ Stephen Farrall, Understanding Desistance from Crime: Emerging Theoretical Directions in Resettlement and Rehabilitation, ur. Adam Calverley (Maidenhead: Open University Press, 2006).

⁷ Tuji teroristični borci so po opredelitvi Varnostnega sveta OZN (Resolucija 2178) »državljeni, ki potujejo ali poskušajo potovati v državo [ki ni njihovo ozemlje ali država] ... z namenom izvajanja, načrtovanja, ali priprave, ali sodelovanja pri terorističnih dejanjih, ali izvajanja ali prejemanja terorističnega usposabljanja za oborožen spopad«. To vključuje posameznike, ki iz Evrope odpotujejo v Sirijo, Irak, Mali ali Ukrajino.

treh letih potrojilo, s čimer se je povečala obremenitev zaporov in probacijskih služb zaradi kršiteljev, ko se gibajo skozi v kazenskopravni sistem.

Po Europolovih informacijah džihadistični terorizem in tuji borci predstavljajo največji delež aretacij v EU v zadnjih treh letih (tabela 1).⁸

Druge vrste terorizma, vključno z etnično-nacionalistični in separatistični terorizem ter levičarski in anarhistični terorizem, so v upadu. Se je pa povečala zaskrbljenost glede desničarskega ekstremizma, saj polarizirajoči in domoljubni socialnopolitični diskurz spodbuja nasilna dejanja proti muslimanom in migrantom, ki jih izvajajo reakcionarna gibanja, posamezniki in manjše skupine. Pričakuje se, da se bodo te napetosti v bližnji prihodnosti še stopnjevale. To kompleksno socialnopolitično vzdušje se odraža tudi v zaporih, indodatno otežuje obvladovanje različnih populacij in napetosti.

Številna dejanja se zdaj prištevajo med teroristična kazniva dejanja, pri čemer mnoga niso nasilna in zato predstavljajo le omejeno tveganje za družbo. »Manjša tveganja« vključujejo dejanja, povezana z zbiranjem sredstev, potovalnimi namerami ali posedovanjem gradiv, ki se štejejo za ekstremistična. Spremenile so se tudi karakteristike storilcev kaznivih dejanj: populacija je mlajša, bolj raznolika in vključuje več žensk. Strokovni delavci/praktiki poročajo, da je lahko proces radikalizacije presenetljivo kratek, celo zgolj dva tedna, novačenje pa lahko poteka tudi v zaporu.⁹

Ali ste vedeli?

Posebna terminologija? Dogovori glede terminologije so v pomoč pri opisovanju specifičnih procesov in intervencij. Zlasti v večagencijskem okolju lahko skupni jezik različnim strankam pomaga pri razumevanju in sodelovanju. V kolikšni meri se ta jezik uporablja tudi pri delu s samimi kršitelji, je treba skrbno pretehtati.

- »Prekinitve vpletenosti« (angl. disengagement) se nanaša na spremembo vedenja, npr. zapustitev skupine ali sprememba vloge posameznika v njej.
- »Deradikalizacija« se nanaša na kognitivni premik v razumevanju in nazoru, ki posameznike usmeri stran od upravičevanja nasilja.¹⁰
- V nekaterih primerih lahko uporaba termina deradikalizacija privede do napačnega označevanja in stigmatizacije, kar je lahko škodljivo.

⁸ Europol, »European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)« (Haag: Evropska unija, 2016), str. 18.

⁹ Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons«, str. 114. Za razpravo o kompleksnosti v zvezi z radikalizacijo v zaporu glejte Alison Liebling, Helen Arnold in Christina Straub, »An Exploration of Staff-Prisoner Relationships at Hmp Whitemoor: 12 Years On«, (Cambridge: Inštitut za kriminologijo Univerze v Cambridgeu, Center za raziskovanje zaporov, 2011); Alison Liebling in Helen Arnold, »Social Relationships between Prisoners in a Maximum Security Prison Violence Faith and the Declining Nature of Trust«, Journal of Criminal Justice 40 (2012).

¹⁰ Gl. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-exit/docs/ran_exit-ex_post_paper_london_15-16032016_en.pdf.

S tem, da so določeni NEK obsojeni na kratke kazni, imajo kazenskopравни sistemi le omejeno obdobje, v katerem lahko vplivajo na proces sprememb. Ker so obdobja, ki so primerna za intervencije kratka, je pri prehodu posameznika iz zapora v skupnost ključna kontinuiteta in bi morala vključevati tudi večagencijsko sodelovanje, ker so potrebe ocenjene in in je zagotovljena podpora.

Preučiti je treba mehanizme podpore družine in partnerstva z NVO tretjega sektorja. Probacijske službe bodo pri snovanju alternativ rehabilitaciji v zaporniškem okolju igrale pomembno vlogo. Pričakovano število tujih borcev, ki bodo prišli v stik s pravosodnim sistemom, odpira vprašanje intervencij pred sojenjem in med samim sojenjem.¹¹ Države članice trenutno preučujejo načine preprečevanja »škoda zaradi pridržanja« in v nekaterih primerih za manj resna kazniva dejanja omogočajo alternativne možnosti sankcioniranja..

Tabela 1:

Leto	2013	2014	2015
Št. posameznih aretacij v EU zaradi s terorizmom povezanih KD	537	774	1077
Št. posameznikov, aretiranih zaradi džihadističnega terorizma	216	395	687
Št. obsodb za teroristična KD	258	345	417
Št. oprostilnih sodb za teroristična KD	78	107	110

Vir: Europol¹²

Izziv, ki ga predstavljata NEK in radikalizacija v državah članicah EU je različen, vendar je jasno, da število NEK po vsej EU hitro raste, z 258 obsodbami za teroristična kazniva dejanja v letu 2013 in 417 v letu 2015 (tabela 1). V letu 2015 je bilo največ aretacij v Franciji (424), Španiji (187), Združenem kraljestvu (134) in v Belgiji (61).

Postopke spremljanja trenutno izvajajo mnoge države članice EU (npr. Belgija, Francija, Italija, Nizozemska, Španija, Švedska, Združeno kraljestvo) za obvladovanje tveganj, povezanih s kršitelji, ki sicer niso obsojeni za s terorizmom povezana kazniva dejanja, obstaja pa za njih tveganje, da bodo izvedli nasilna ekstremistična dejanja ali vplivali na druge, da to storijo. Podatke o številu posameznikov, ki jih spremljajo iz zaskrbljenosti, ki je povezana z nasilnim ekstremizmom, države članice ne sporočajo vedno in zato so predmet pogostega nihanja. Številke, ki so na razpolago, kažejo, da v Angliji in Walesu spremljajo 600 posameznikov, v Italiji pa spremljajo 124 posameznikov v zaporu. Takšni postopki spremljanja, čeprav preudarni, po drugi strani načenjajo pravna in etična vprašanja ter vprašanja o virih: kako na primeren način spremljati tveganja, ne da bi pri tem posameznike stigmatizirali kot skrajneže in s tem prispevali k nadaljnji odtujenosti?

¹¹ Svetovni forum za boj proti terorizmu, »Prison Management Recommendations to Counter and Address Prison Radicalization« (2015).

¹² Europol, »European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)«; »European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)«, (Haag: Evropska unija, 2014); »European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)«; »European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)«.

Ali ste vedeli?

Zmanjševanje tveganja s podporo: Zapori in probacijske službe imajo dolžnost skrbeti za posameznike v pridržanju, kar vključuje tudi skrb za ranljive. Obsojeni za ekstremistična kazniva dejanja in osebe, pri katerih obstaja tveganje radikalizacije, potrebujejo podporo v ključnih trenutkih. Upravljanje z NEK in osebami, pri katerih obstaja sum za radikalizacijo z nasiljem ali vplivanje na druge, da bi privzeli nasilno ekstremistično miselnost, naj ne bi pretirano poudarjalo tveganje na račun zadovoljevanja posameznikovih potreb in zagotavljanja podpore.

Ključna priporočila

- Vrste »terorističnih kaznivih dejanj« in posamezniki, ki jih izvajajo, so čedalje številnejši in za družbo ne predstavljajo vsi enakega tveganja. Odzivi bi morali biti sorazmerni; drugače pri posameznikih obstaja nevarnost »škode zaradi pridržanja«, spodbuditve procesa radikalizacije zaradi nesorazmernih ukrepov.
- Vse države članice EU imajo splošne rehabilitacijske programe, ki naslavljajo različne vrste storilcev kaznivih dejanj. Ali bi morali imeti na voljo specializirane programe za NEK pa je treba preučiti. Odločitve bi morale temeljiti na posameznih tveganjih in potrebah, na perspektivi politike glede obravnave NEK, sorazmernosti pri oblikovanju specializiranih programov napram velikosti ciljne skupine in na potencialni nevarnosti stigmatizacije, ki povzroči več škode kot koristi.
- Večagencijsko sodelovanje je potrebno za sprejemanje dobro utemeljenih odločitev glede intervencij (z izmenjavo informacij) in za zagotavljanje kontinuitete intervencij od zapora do skupnosti. Vključevalo naj bvsaj predstavnike zapora, probacijske službe, policije, organizacij skupnosti, socialne ter zdravstvene službe in družino.

Zaporniški kontekst

Zdrava zaporniška okolja

Raziskave kažejo, da se radikalizacija v zaporniškem okolju zgodi le redko, vendar pa lahko razmere v zaporu igrajo pomembno vlogo pri povečevanju ali zmanjševanju tveganj.¹³ Nedavne teroristične napade po Evropi so izvedli posamezniki s kriminalno preteklostjo.¹⁴ Zaporniško okolje pomeni fizično okolje in vrednote, odnose, postopke in politike, ki tvorijo vsakodnevno delovanje zapora.

¹³ Mark S. Hamm, *The Spectacular Few: Prisoner Radicalization and the Evolving Terrorist Threat* (New York: New York University Press, 2013).

¹⁴ Simon Cottee, »Reborn into Terrorism: Why Are So Many Isis Recruits Ex-Cons and Converts« *The Atlantic*, 25. januar 2016.

Ti dejavniki oblikujejo izkušnjo zapora in lahko nudijo priložnosti za zmanjšanje tako tveganja za radikalizacijo med prestajanjem zaporne kazni kot tudi tveganja za ponovno storitev kaznivih dejanj po izpustitvi v družbo.

Prezasedenost, pomanjkanje osebja ali slabi odnosi med osebjem in zaporniki ter slabo stanje objektov – vključno s slabo razpoložljivostjo koristnih dejavnosti, npr. izobraževanja in dela – lahko imajo negativen vpliv na zapornike. Podkrepljena »dinamična varnost«¹⁵ je holističen pristop k zdravemu zaporniškemu okolju, ki vključuje naslednje razsežnosti:¹⁶

Odnosi med osebjem in zaporniki: Zapornike je treba ves čas obravnavati z dostojanstvom, spoštovanjem in vljudnostjo. Dobri odnosi vključujejo skrb za ranljive kot tudi pomoč in podporo. Uspešni odnosi med osebjem in zaporniki pomembno prispevajo k varnosti nasploh ter varnosti osebja, zapornikov in javnosti s tem, da pospešijo pretok informacij in izboljšajo njihovo kakovost. Dobri odnosi med NEK in osebjem lahko pospešijo vzpostavljanje zaupanja in pomagajo pri podiranju ovire v obliki ločevanja na »nas« in »vas«, ter nezaupanja in sumničavosti do »oblasti«, kakršno pogosto najdemo pri ljudeh z ekstremistično miselnostjo.

Vlaganje v uspešno vsakodnevno interakcijo med osebjem in zaporniki je torej ključna element pri obravnavi NEK.

Dobro počutje in osebni razvoj: Dobro počutje in razvoj kršiteljev mora tvoriti jedro rehabilitacije v zaporu. Za zagotavljanje tega je treba izpolniti njihove osnovne potrebe (dostop do primerne hrane, čiste sanitarije, čas na prostem) in omogočiti poklicno usposabljanje, tako da se lahko zaporniki nadalje osebno razvijajo. Dostopnost izobraževanja, ustvarjalno udejstvovanje, npr. umetnost in glasba, ter prostor za izvajanje verskih obredov in poglobitev vere so pomembne poti za spodbujanje osebne razvoja in minimiziranje stiske.

Razmere in stik z družino: Razmere v zaporih zajemajo objekte za vzdrževanje osebne higiene in dostojnosti, čist življenjski prostor ter dostopnost in upoštevanje kulturnih in verskih dejavnikov v okviru procesov in objektov. Na primer telesne preiskave in preiskave s psi morajo biti opravljene na tak način, da so upoštewane kulturne in verske norme. Stik z družino je za zapornike ključna oblika podpore in prispeva k zdravim odnosom po odpustu. Pogostost stikov z družino, primeren prostor za obiske, ki vključuje udoben prostor za otroke in ustrezna količina časa za smiselne stike so nadvse pomembni za stik z družino. Družinske vezi so pomembne za reintegracijo NEK, ker so lahko (četudi ne v vseh primerih) pozitivna motivacijska gonilna sila za rehabilitacijo.

Varnost, varovanje in nadzor: Organiziran, nadzorovan in učinkovit zapor zapornikom zagotavlja strukturo, ki izpolnjuje pričakovanja in jim omogoča občutek varnosti. Pomanjkanje strukture in nedoslednosti pri varnosti in nadzoru lahko negativno vplivajo na doživetja zapornikov, ki bi si lahko potrebo po varnosti zapolnili tudi na druge načine, vključno s skupinami (npr. verske skupine ali tolпам podobne skupine), ki ponujajo zaščito. Takšne skupine lahko še dodatno okrepijo in utrdijo zaporniško hierarhijo (izhodišče za status) in konflikte med skupinami zapornikov, povečajo tve-

¹⁵ Glej https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf.

¹⁶ Alison Liebling, *Prisons and Their Moral Performance* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

ganja v zaporu in poslabšajo dojetje varnosti. Pomanjkanje ali neizkušeni osebja negativno vplivata na varnost in nadzor.

Ali ste vedeli?

Ustrezna umestitev zaupanja spodbuja in neguje varno in kulturo med osebjem in zaporniki: inteligentna umestitev zaupanja je ključna za varnost in nadzor, za spodbujanje dobrih odnosov med osebjem in zaporniki. Prav tako je ključno za rehabilitacijo zapornikov. Nezaupanje v posameznike lahko škodi njihovi samozavesti in negativno vpliva na sposobnost kršiteljev, da se vidijo kot zaupanja vredne in da se ponovno vključijo v družbo. Dobro voden zapor mora temeljiti na pametnem zaupanju: zaupanje v zaupanja vredne zapornike in dovoljevanje priložnosti za pridobitev zaupanja tudi tistim, ki se ne zdijo zaupanja vredni. Grobe ali kaznovalne politike kot tudi slabi odnosi med osebjem in zaporniki lahko spodkopljajo zaupanje, povečajo odtujenost, upravičijo ekstremistične poglede glede države ter spodkopljajo prizadevanja za rehabilitacijo in ogrozijo varnost.

Strokovnost: Strokovno osebje uporablja pravila in podeljuje privilegije pošteno in enakomerno. Prav tako jasno sporoča pravila in pričakovanja v zaporu. S strokovno presojo je treba zagotoviti, da se kaznovalne prakse izvajajo samo, kadar so bile vse druge možnosti že izčrpane. Osebje mora z zaporniki komunicirati jasno, da bodo razumeli, zakaj so proti njim uvedeni določeni disciplinski ukrepi, in vedeli, katera ravnanja morajo spremeniti. Strokovnost vključuje enako obravnavo NEK in drugih kršiteljev. Strokovnost bodo kršitelji morda preizkušali. NEK z močnimi ideološkimi nagnjenji in težavami z zaupanjem oblastem morda lahko osebje preizkušajo s tem, da jih izrecno »dehumanizirajo« (npr. zmerjajo jih s psi) in napadajo njihove osebne poglede in mnenja.

Osebje zapora mora biti usposobljeno in imeti na voljo podporo pri prepoznavanju tovrstnega vedenja, da bo razumelo, kako se na to strokovno odzvati.

Ali ste vedeli?

Strokovnost zahteva pravičnost (legitimnost): Pravičnost vključuje pravične postopke in pravične izide. Pravični postopki pomenijo na kakovostne postopke odločanja in pravičnost pri osebni obravnavi zapornikov s strani osebja zapora in osebja probacijske službe. Pravični izidi pomenijo, da so posamezne skupine obravnavane enako in pravično.

Favoriziranje ali zapostavljanje posamezne skupine lahko zmanjša legitimnost zapora. Izločanje ene skupine, npr. muslimanskih ali terorističnih kršiteljev, lahko okrepi prepad "mi" proti "njim" (npr. »država je nastrojena proti muslimanom«) in spodkopava legitimnost zapora in države ter okrepi ekstremistično ideologijo.

Pomembno je upoštevati, da imajo različne etnične in verske skupine različne izkušnje (npr. v zvezi z diskriminacijo, marginalizacijo, islamofobijo ali rasizmom) in da priznavanje enakosti in razno-

likosti prepreči krepitev tovrstnih izkušenj in nastanek škode. Raziskave kažejo, da nezdrava zaporniška okolja lahko ustvarjajo razmere, ki prispevajo k radikalizaciji in lahko širše prispevajo k negativnim izidom za vse kršitelje,¹⁷ vključno s povečanjem stopnje stiske, ki vodi v samomor.¹⁸

Ali ste vedeli?

»Težavni« zaporniki in zaporniško okolje: Problematično vedenje zapornikov je lahko povezano z zaporniškimi okolji. Krivična obravnava, slabo organizirani režimi ali frustracije glede stikov z družino – so vse okoliščine, ki lahko vplivajo na zapornikovo vedenje. Raziskave so pokazale, da so težavni zaporniki lahko težavni v določenih okoljih, v drugih pa ne,¹⁹ kar pomeni, da zahtevno vedenje – vključno z vedenjem, povezanim z radikalizacijo – mora biti obravnavano ob boku in v povezavi z zaporniškimi režimi.

Ključna priporočila

- Zdravo zaporniško okolje je primarni odvrtačni dejavnik pri radikalizaciji. Tveganje za radikalizacijo se zmanjša s tem, da je zapor strokoven, varen in pravičen. V odsotnosti teh elementov se lahko okrepi ekstremistična miselnost in nezaupanje v oblast ter poveča formiranje skupin in sprožilcev nasilja.
- Vlaganje v vsakodnevne odnose med osebjem in zaporniki prek opolnomočenja osebja, strokovnosti, spoštovanja in dinamičnih varnostnih ukrepov je ključnega pomena pri obravnavi NEK.

Ocenjevanje tveganj in podpora

Države članice EU trenutno niso usklajene/konsistentne pri uporabi obveščevalnih in ocen tveganj kako naj zbirajo informacije. Pristopi se razlikujejo od tistih sprejetih na osnovi presoje strokovnjaka do tistih sprejetih na osnovi standardiziranih orodij za ocenjevanje tveganj.

Vrednotenje in ocenjevanje tveganj trenutno potekata v dveh oblikah:

- zbiranje informacij, spremljanje in analiza,
- posebna orodja za ocenjevanje tveganj, ki se uporabljajo za NEK in tiste, za katere se sumi, da so radikalizirane ali vplivajo na druge.

Države članice se poziva k upoštevanju vodilnih načel, opisanih na strani 1.

¹⁷ Hamm, *The Spectacular Few: Prisoner Radicalization and the Evolving Terrorist Threat*.

¹⁸ Alison Liebling, *Suicides in Prison* (London: Routledge, 2002).

¹⁹ Roy D. King in Kathleen McDermott, »'My Geranium Is Subversive': Some Notes on the Management of Trouble in Prisons«, *The British Journal of Sociology* 41, št. 4 (1990).

Ali ste vedeli?

Kaj je subverzivno vedenje? pri prizadevanju za preprečevanje nasilnih ekstremističnih dejanj je bila večja pozornost posvečena identifikaciji nenasilnih ekstremističnih vedenj, ki so lahko predhodniki nasilja bodisi v zaporu ali izven zapora. Slednje je osebje zapora, ki ima nalogo prepoznati zaskrbljujočih vedenj, postavilo pred precejšnje težave. Opažanje oz. zaznava tveganj v zvezi z radikalizacijo je težko tudi v zaporniškem okolju. Meja med »zaporniškimi vedenji« (uporništvom, boj za moč ali pridružitve skupini za zaščito) in »ekstremističnim vedenjem« (izvajanje nasilnih dejanj) je velikokrat zabrisana. Strukturirano individualno ocenjevanje in usposobljeno osebje lahko pomagata pri natančnejšem ocenjevanju tveganj, motivacije in potreb zapornikov.

Postopke za zaznavanje radikalizacije se že uporablja v več državah članicah (npr. Belgija, Francija, Italija, Nizozemska, Španija, Švedska, Združeno kraljestvo) . Ti postopki vključujejo zbiranje obveščevalnih podatkov in poročanje o njih.²⁰ Obveščevalne podatki so ključni za varno delovanje zaporov, vendar je spremljanje ekstremizma podvrženo napačni zaznavi . Zato priporočamo štiri skupine meril za pomoč pri odločanju v zvezi z obveščevalnimi podatki:

1. kadar se obveščevalni podatki uporabljajo pri odločanju in pri dodeljevanju zapornikov na posebne oddelke, se morajo uporabljati v skladu s pravnimi okviri in človekovimi pravicami;
2. obveščevalni sistemi, ki pokrivajo »ciljno skupino«, morajo biti več nivojski: prepoznavati morajo več stopenj oz. ravni tveganj ali groženj (npr. v zvezi s sposobnostjo, namero in zavzetostjo) in pri tem navesti, ali se zadevna grožnja nanaša na kršitelja samega, na zaporniške paznike, na druge zapornike ali na javnost;
3. obveščevalne podatke je treba uporabljati na dinamični način, ki posameznikom daje priložnost, da si znižajo stopnjo tveganja, in da se ti podatki več ne upoštevajo, če so neveljavni ali zastareli;
4. obveščevalni podatki morajo biti podani skupaj s kontekstom: posameznikom, ki sporočajo skrbi in varnostno-obveščevalne informacije v zvezi z radikalizacijo, morajo tovrstne informacije predstaviti v kontekstu in umeščene v druge viri informacij. Takšno v kontekst umeščeno razumevanje naj bi vključevalo:
 - pričevanja oseb, ki kršitelja dobro oz. osebno poznajo in ki lahko predstavijo ozadje in omogočijo razumevanje, npr. versko osebje ali zaporniški paznik;
 - aktuarski podatki: o posamezniku in njegovem kaznivem dejanju;
 - dinamični dejavniki: npr. zaposlitev, nastanitev, duševno zdravje, podpora družine itd.; spremembe teh dejavnikov lahko povzročijo povečano tveganje ali olajševalne okoliščine, ki znižajo tveganje;
 - klinični dejavniki: strokovna presoja in izkušnje, uporaba osebnih in strokovnih izkušenj pri ocenjevanju informacij, zbranih z intervjuji in prebiranjem kartotek;

²⁰ Svetovni forum za boj proti terorizmu, »Prison Management Recommendations to Counter and Address Prison Radicalization«.

- informacije od partnerjev iz večagencijskega okvira, npr. socialnih delavcev, policije in obveščevalne službe, o nekem posamezniku.

Nekatere države članice (npr. Švedska) imajo namensko zaporniško obveščevalno organizacijo. Pritožba, ki jo je pogosto slišati s strani direktorjev zaporov, je pomanjkanje izmenjave informacij med zapori in obveščevalnimi službami. Z vzpostavljeno namensko zaporniško obveščevalno organizacijo pa dopušča protokole za izmenjavo informacij, ki splošnim obveščevalnim službam olajšajo obveščanje zaporov glede kršiteljev, ki so morda v procesu radikalizacije.

Ali ste vedeli?

Radikalizacija in versko vedenje: Pri versko navdihnjenemu ekstremizmu je zelo pomembno, da ne zamenjamo ljudi, ki so nemara (ponovno) odkrili svojo vero, z ljudmi, ki so razvili radikalne poglede. Večina ljudi, ki se spreobrne v novo vero ali vrne k stari, npr. v islam, med samim prestajanjem zaporne kazni, to stori iz miroljubnih osebnih namenov oz. da bi se povezala s skupino drugih zapornikov. Predsodki o povezavi med vero in ekstremizmom ostajajo zelo živi in lahko ovirajo izdelavo natančne ocene tveganja. Raznolikost osebja in usposabljanje za ozaveščanje pomagata pri preprečevanju zamenjave med njima.

Več formalnih orodij za ocenjevanje tveganj je trenutno v uporabi v številnih državah članicah, in sicer za ocenjevanje tveganj, ki naj bi bila povezana z ljudmi, ki so osumljeni ali obsojeni zaradi nasilnega ekstremizma.²¹ Kakorkoli, ocenjevanje tveganj za radikalizacijo pa je trenutno še v povojih. Natančna ocena mora upoštevati razpon vzrokov in okoliščin, ki prispevajo k radikalizaciji, saj se razlikujejo od kršitelja do kršitelja in lahko vključujejo eksistencialne potrebe po pripadnosti, ideološka prepričanja, finančne spodbude ali povečevanje nasilja.²² Ker se osredotočajo na nasilni ekstremizem so te ocene tveganj zasnovane za uporabo poleg splošnih ocen tveganj in drugih instrumentov za ocenjevanje skupnih tveganj in potreb kršiteljev.

Ocene imajo omejeno vrednost, če se ne izvajajo pogosto. Obravnavati jih je treba kot kontinuirano aktivnost, usklajeno s strokovnimi presojami. Orodja za ocenjevanje tveganj se lahko uporabljajo za najrazličnejše namene, vključno za ocenjevanje potreb kršitelja in kot podlaga za ustrezno nameščanje, programe in podporo.

²¹ Ta vključujejo instrument Vera 2, REM (Risk Assessment Extremism for Managing) in ERG22+ (Extremism Risk Guidance). Glejte D. Elaine Pressman in John Flockton, »Violent Extremist Risk Assessment: Issues and Applications of Teh Vera-2 in High-Security Correctional Setting«, v Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform, ur. Andrew Silke (London: Routledge, 2014). Obisk skupine RAN P&P v kazenskem zavodu, Vught, 26. novembra 2015. Monica Lloyd in Chris Dean, »The Development of Structured Guidelines for Assessing Risk in Extremist Offenders«, Journal of Threat Assessment and Management 2, št. 1 (2015).

²² Združeni narodi, »Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons«, str. 42.

Ali ste vedeli?

Vplivi, ki radikalizirajo: Ugotavljanje, ali nekdo poskuša vplivati na nekoga drugega, da naj prevzame nasilna ekstremistična vedenja, je glavni izziv v sodobnem kontekstu težav in skrbi. Vplivanje na druge predpostavlja namen, da se nekoga prisili k nasilju in da je nekdo pripravljen prevzeti nasilno pozicijo in vedenje. Prakse obvladovanja tveganj morajo upoštevati ločevanje tveganj s strani posameznikov, ki druge silijo k sprejetju ekstremističnih pogledov, od drugih oblik družbenih interakcij. Vrstniške skupine v zaporih lahko predstavljajo priložnost za prosocialno mentorstvo. Praksa obvladovanja tveganj mora upoštevati tudi ranljive posameznike, ki bi utegnili biti podvrženi ustrahovanju in prisili.

Orodja za ocenjevanje tveganj naj ne bi bila uporabljena kot orodja za predvidevanje posameznikove stopnje nevarnosti ali vedenja v prihodnosti. Uporaba navedenih orodij ima lahko številne škodljive učinke, vključno z označevanjem posameznikov kot »skrajnežev«, prispevanje k odtujenosti in potencialno zmanjševanje legitimnosti (pravičnosti) zapora.²³ Prav zato je ključno, da se vsakega posameznika oceni temeljito in ponovno ter pri tem upošteva njegove osebne, družbene in okoljske razmere.²⁴ Poudarek na ocenjevanju in zaznavanju tveganj ne sme biti dosežen na račun podpore kršiteljem v obliki zagotavljanja varnosti, osebnostnega razvoja in priložnosti za stike z družino.

Za prepoznavanje pozitivnih in negativnih sprememb je pomembno, da se ocenjevanje ponovi v rednih presledkih ali v času sprememb. To je ključno za dokumentiranje in razumevanje zmanjšanj ravni tveganja, ki se lahko pokažejo pri določenem kršitelju medtem, ko se uspešno razvija postopek prekinitve vpletenosti, in za transparentnost odločanja glede npr. programov in nameščanja.

Ali ste vedeli?

Karizmatično vodenje: Raven družbenega ugleda, ki ga uživajo zaporniki, je mogoče ugotoviti na podlagi vrste dejavnikov. Raziskave so pokazale, da status zapornikov izvira iz tega, kar »uvozijo« v zapor (hierarhije zločinov), in iz tega, kar se v zaporniškem kontekstu šteje za koristno pri zmanjševanju tegob, povezanih z zaporno kaznijo (npr. družbene vezi). Vodstvo med zaporniki je treba obravnavati v širšem družbenem, materialnem in moralnem ozračju zaporov. Nedavne raziskave so odkrile, da se v napetih zaporniških okoljih, kjer vladajo slabi odnosi med osebjem in zaporniki, oblikujejo hierarhije zapornikov, in da vodje poskrbijo za ravnovesje, stabilnost in red v krilu zapora.²⁵

²³ Alison Liebling in Ryan J. Williams, »The New Subversive Geranium: Some Notes on the Management of Additional Troubles in Maximum Security Prisons«, *British Journal of Sociology* (v tisku).

²⁴ Združeni narodi, »Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons«, str. 42.

²⁵ Alison Liebling et al., »Locating Trust in a Climate of Fear: Religion, Moral Status, Prisoner Leadership, and Risk in Maximum Security Prisons — Key Findings from an Innovative Study«, (Center za raziskovanje zaporov, Inštitut za kriminologijo: Univerza v Cambridgeu, 2015).

Ključna priporočila

- Orodja za spremljanje in izmenjavo obveščevalnih informacij v zvezi z radikalizacijo in novačenjem so potrebna za ocenjevanje ravni tveganja in nevarnosti NEK (samim sebi, drugim kršiteljem, osebju in javnosti) so potrebna orodja; organizacija tega v zaporniškem sistemu lahko izboljša sodelovanje s policijo in splošnimi obveščevalnimi službami.
- Za nasilne ekstremiste so potrebna specializirana orodja za ocenjevanje tveganj; informacije je treba zbirati iz več virov in poskrbeti je treba za zmanjšanje pristranskosti ocenjevalca.
- Specializirana orodja za ocenjevanje tveganj naj bi sedopolnjevala z drugimi orodji in pristopi za ocenjevanje tveganj in potreb.
- Ocenjevanje tveganj mora biti izvedeno redno tako, da bodo spremembe ravni tveganja jasne; ocene morajo upoštevati osebne, družbene in okoljske razmere kršitelja.
- Protokoli za ocenjevanje tveganj morajo biti ustrezni kompleksnosti/obsegu procesa/populaciji, ravin sredstev in sposobnosti osebja v državi članici.
- V sklopu rehabilitacije naj bi ocena tveganja vključevala tudi oceno potreb – tako splošnih kot tudi tistih, ki se pojavljajo zlasti pri obravnavi ekstremistične miselnosti (npr. več stika z družino, razvoj verskega razumevanja, več stika z drugimi zaporniki ali osebjem, ki lahko pozitivno vplivajo na NEK).

Izbira zaporniškega režima: koncentracija, razpršitev ali kombinacija

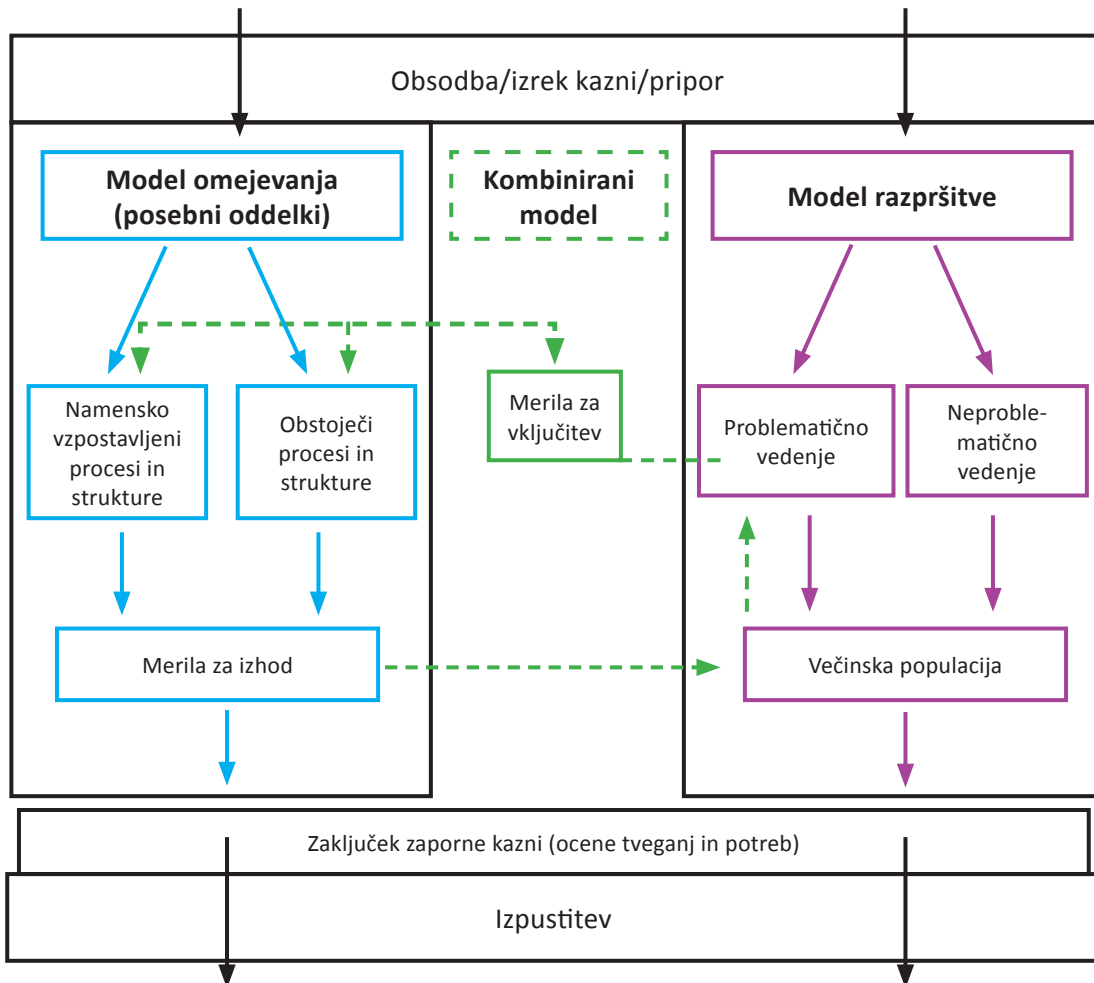
Države članice EU trenutno uporabljajo tri tipe režimov za obvladovanje NEK in posameznikov, pri katerih obstaja tveganje za radikalizacijo ali za vplivanje na druge.²⁶ Vsi NEK niso nameščeni v strogo varovane zapore (nekateri strogo varovanih zaporov niti nimajo), in nekaj držav članic pa ima namenske zapore za tiste NEK, ki so obtoženi ali obsojeni zaradi terorističnih kaznivih dejanj (npr. Belgija, Francija, Italija, Nizozemska, Španija). Politika in praksa na tem področju se hitro spreminjata, države pa preučujejo različne možnosti režimov (npr. Anglija in Wales sta razmišljala o prehodu z modela razpršitve na model posebnih oddelkov medtem, ko je Francija s posebnimi oddelki eksperimentirala že leta 2016). V tem poglavju preučujemo razlike med zaporniški režimi, ki sledijo modelom koncentracije, razpršitve ali kombiniranja, ter izzive in prednosti vsakega med njih. Slika 1 prikazuje del procesa odločanja pri izbiri režima.

Model omejevanja: NEK in osebe, osumljene radikalizacije, so nameščene v ločene oddelke – včasih imajo ti manjši oddelki podoben režim, včasih pa edinstvenega, ki osebju pomaga obvladovati določena tveganja in vedenja (gl. dejavnike za posebne oddelke). Modeli omejevanja NEK in osumljence bodisi »koncentrirajo« bodisi lahko služijo kot posebni oddelki za različne tipe posameznikov s problematičnim vedenjem (torej za vse, ne samo NEK). Model omejevanja je prvenstveno priložnost za NEK, ki prihajajo v zaporniški sistem, hkrati pa predstavlja tudi možnost za posame-

²⁶ Roy D. King in Sandra L. Resodihardjo, »To Max or Not to Max«, *Punishment & Society* 12, št. 1 (2010).

znike, ki niso obsojeni zaradi nasilnih ekstremističnih kaznivih dejanj, če je njihovo vedenje povezano z radikalizacijo (gl. »merila za vključitev«, str. 13).

Slika 1. Prikaz poteka odločanja za tri modele zapiranja NEK in radikaliziranih kršiteljev

Ali ste vedeli?

»Merila za vključitev« za posebne oddelke: merila morajo izpolnjena za vključitev v posebni oddelek. Ta merila naj bi upoštevala: podlago na okateri je bila sprejeta odločitev o premetitvi posameznika na posebni oddelek; natančno navedbo uporabljenih meril; načine, kako so si z radikalizacijo povezana problematična vedenja podobna oz. kako se razlikujejo od drugih problematičnih vedenj v zaporniških okoljih; transparentnost odločitev; ali predmet pritožbe; in ali so odločitve v skladu s človekovimi pravicami.

Prednosti: Omejevanje omogoča natančno spremljanje vedenj in interakcij. S pomočjo usposabljanj lahko osebje postane visoko specializirano za delo s to populacijo in intervencije se lahko osredotočijo na njihove potrebe. NEK se ločijo od večinske populacije, s čimer se preprečijo pre-

miki v hierarhiji moči in izvajanje kakršnega koli vpliva NEK na nasilni ekstremizem. Model omejevanja prav tako zagotavlja, da NEK in osebe, pri katerih obstaja tveganje, da bodo radikalizirale druge, ne novačijo ali vplivali neposredno na druge iz večinske populacije. Poleg tega je ta način za javnost zelo »transparenten« način obravnave NEK.

Slabosti: skupna namestitvev NEK lahko okrepi družbene vezi in prispeva h kulturi nasprotovanja med zaporniki in osebjem ter s tem spodkopava trud osebja pri vzpostavljanju odnosov in zaupanja. Takšna družbena dinamika lahko še dodatno utrdi opozicijsko miselnost med »nami« in »njimi« in podkrepi poglede, da je država naperjena proti posameznikom. Grupiranje glede na podobne verske ali etnične skupine lahko prav tako na splošno okrepi poglede v zaporu in tudi širše v družbi o krivični obravnavi določenih verskih ali etničnih skupin in legitimira zamere. Oddelki bi lahko bili tudi vir stigmatizacije in statusa (gl. »posebni oddelki« spodaj), ter s tem uničili lastne cilje skozi škodovanje kršiteljevi samopodobi ali s tem da postanejo te enote zaželene za namestitvev; v obeh primerih se spodkopava rehabilitacijska prizadevanja. Pristop vse ekstremistične kršitelje obravnava enako glede na stopnjo in resnosti tveganja, ne glede na vrsto dejavnosti, ki so vključene pod naslovom »nasilna ekstremistična kazniva dejanja«, vključno s tistimi, ki se nanašajo na zbiranje sredstev, potovanje in nasilje. Stroški namensko zgrajenih objektov in režimov so visoki, raziskav o uspešnosti delovanja tovrstnih oddelkov pa je malo. (Zgodnje) izkušnje posebnih oddelkov, npr. na Nizozemskem in v Franciji, kažejo na težave pri iskanju dobrega osebja. Ob incidentih (npr. ranjenem osebju) postanejo delovna mesta v posebnih krilih zapora precej manj privlačna. Skupaj z razponom terorističnih kaznivih dejanj raste tudi raznolikost tveganj in potreb kršiteljev (moški/ženske, različna kazniva dejanja, različna ideološka ozadja) v posebnem krilu. Ohranjanje enotnega varnostnega režima, ki deluje kljub tem razlikam, se je izkazalo za težko izvedljivo.

Ali ste vedeli?

Izziv »posebnih oddelkov«: lociranje NEK in oseb, pri katerih obstaja tveganje, da bodo radikalizirale druge, v posebne oddelke odpira vprašanja o stigmatizaciji in statusu. Pri posebnih oddelkih obstaja nevarnost vkoreninjenja teh oznak tveganja, ki se pripisujejo takšnim posameznikom, kar ovira priložnosti za rehabilitacijo. Prispevajo lahko tudi k skupinskemu povezovanju med zaporniki in s tem spodkopavajo rehabilitacijska prizadevanja. Posebni oddelki lahko služijo kot vir statusa, če se zapornika pošlje na posebni oddelek ga to loči od drugih zapornikov in se to lahko šteje kot oznaka za njegov ugled. Primer uporabe posebnih oddelkov namesto obstoječih procesov in struktur za obvladovanje problematičnega vedenja mora biti v jasno argumentiran za vsak kontekst posebej.

Model razpršitve: NEK in osebe, osumljene radikalizacije, so nameščeni v večinsko zaporniško populacijo in sodijo pod enak splošni režim. Pri tem pristopu je prizadevanje za normalizacijo NEK znotraj večinske populacije, čeprav za te kršitelje morda velja drugačen varnostni režim. Problematično vedenje NEK-ov in večinske zaporniške populacije, katere vedenje je povezano z radikalizacijo, je mogoče obvladati z obstoječimi postopki. Za problematične zapornike so lahko upravičene posebne namestitve v skladu s postopki zapora.

Prednosti: ko so zaporniki nameščeni v večinsko populacije, niso več subjekt istih virov stigmatizacije ali marginalizacije, ki izhajajo iz namestitve v posebni oddelkih. Podobno se ne pojavlja tudi problematika glede statusa, ki izhaja iz namestitve v posebni oddelk. Tako so lahko priložnosti za NEK, da spremenijo svoja mišljenja in vedenja prek interakcij z večinsko zaporniško populacijo. Finančni stroški tega pristopa so v primerjavi s posebnimi oddelki verjetno nižji..

Slabosti: Ni zaposlenega specializiranega osebja, navadno osebje pa morda ni usposobljeno, da bi v popolnosti razumelo niti populacijo niti znake tveganja. Tveganja glede ekstremizma je težje prepoznati med večinsko zaporniško populacij, saj so zgolj en del množice drugih družbenih dinamik in tveganj za red in nadzor. Obstajajo tudi pomisleki, da bo razpršitev NEK med splošno populacijo povečala potencial za radikalizacijo med drugimi ter omogočila medsebojno mešanje kriminalnih kultur.

Ali ste vedeli?

»Merila za izhod« iz posebnih oddelkov: za odstranitev oseb iz posebnih oddelkov morajo biti jasna merila. Ključni pomisleki vključujejo: če se za problematične zapornike in NEK uporabljajo posebni oddelki, kakšna so merila za izselitev kršiteljev iz teh oddelkov? Ali so »merila za izhod« opredeljena ali se posebni oddelki uporabljajo med celotnim prestajanjem kazni kršiteljev? Zapornikom bi morale biti zagotovljene priložnosti, da spremenijo svoje vedenje in da se jim te spremembe prizna.

Kombinirani model: Ljudje, osumljeni ali obsojeni zaradi nasilnih ekstremističnih dejanj, so nameščeni bodisi v ločen bodisi v običajen režim, odvisno od ocene tveganja in vedenja posameznega zapornika.

Prednosti: Kombinirani model zagotavlja fleksibilnost in prilagodljivost na tveganja in potrebe posameznikov.

Slabosti: Merila in orodja za ocenjevanje tveganj za določitev ustrezne namestitve, so nenatančna (gl. Ocenjevanje tveganj in podpora). Kombinirani model je drag, ker so potrebna usposabljanja osebja in specializirani viri.

Tabela 2. Povzetek potencialnih prednosti in slabosti posameznih režimov

Izbira režima	Potencialne prednosti	Potencialne slabosti
Omejevanje	<ul style="list-style-type: none"> – Natančno spremljanje – Omejen vpliv na večinsko populacijo – Osredotočene intervencije – Specializirano osebje – Pomirjujoč za javno varnost 	<ul style="list-style-type: none"> – Nove in močnejše vezi med zaporniki – Spodkopano zaupanje med osebjem in zaporniki – Vkopana opozicijska miselnost – Dojemanje krivičnosti je okrepljeno – Učinki označevanja, stigmatizacija – Status, povezan z namestitvijo v posebni oddelek – Za vse NEK se predpostavlja enako tveganje – Težave pri iskanju osebja – Visoki finančni stroški
Razpršitev	<ul style="list-style-type: none"> – Manj stigmatizacije in marginalizacije – Ni statusa zaradi namestitve v posebnem oddelku – Priložnosti za pozitivne vplive drugih 	<ul style="list-style-type: none"> – Splošno osebje, stroški usposabljanja – Težave pri zagotavljanju visokokakovostnih obveščevalnih podatkov – Izzivi pri poznavanju zapornikov in dinamični varnosti – NEK lahko izvajajo vpliv nad drugimi – Na NEK lahko vplivajo kriminalne združbe
Kombinirani	<ul style="list-style-type: none"> – Posebej prilagojen/prikrojen odziv na individualne potrebe/tveganja 	<ul style="list-style-type: none"> – Merila izbire/ocenjevanje tveganj je nenatančno

Ključna priporočila

- Zaporniški režim je treba izbrati z namenom normalizacije NEK ob hkratnem minimiziranju tveganj za NEK, druge zapornike, osebje in splošno javnost.
- Prednosti in slabosti različnih modelov zaporniških režimov, ki so na voljo za obvladovanje tveganj v zvezi z radikalizacijo morajo biti skrbno preučeni in pretehtani v odnosu do individualnih potreb kršiteljev. Pri zapornikih, ki kažejo zaskrbljujoče, z radikalizacijo povezano vedenje, bodo morda potrebni posebni oddelki, vendar mora njihova uporaba temeljiti na jasnih merilih za vključitev in izhod, in delovati morajo v pravnih okvirjih zadevne države.
- Differenciacija znotraj posebnih oddelkov je pomembna za prilagajanje prizadevanj za varnost in rehabilitacijo različnim ravnam tveganj in potreb v povezavi z resnostjo kaznivega dejanja, spolom in ideološkim ozadjem.
- Ne glede na izbiro režima pa morajo zapori biti opremljeni s sredstvi za določanja najprimernejše namestitve zapornikov in imeti primerne predpise za usposabljanje osebja (splošno ali specializirano).

Intervencije za rehabilitacijo

Uporaba obstoječih struktur in procesov za individualizirane načrte prestajanja kazni: V zaporih se uporablja nekaj intervencij za rehabilitacijo, ki so namenjene izključno za NEK in osebe, osumljene radikalizacije. Težave v zvezi z radikalizacijo se običajno rešujejo z obstoječimi strukturami in procesi, ki so individualizirani za vsakega kršitelja posebej kot sklop njegovega načrta prestajanja kazni.²⁷ Vedenje se obvladuje s psihološkimi intervencijami, dejavnostmi pastoralne službe, izobraževanjem in zaposlovanjem ter z dobrimi odnosi med osebjem in zaporniki. Uporaba širokega in holističnega pristopa potrjuje, da je opustitev nasilnega ekstremizma večplastno in mnogokrat edinstveno potovanje.. Poklicno usposabljanje med bivanjem v zaporu je pomembno za pripravo kršiteljev na odpust in opustitev. Pri kršiteljih s krajšimi kaznimi je priložnosti za intervencijo v zaporu manj.

Specializirane psihološke intervencije: Obstaja samo nekaj primerov specializiranih intervencij, usmerjenih neposredno v NEK.²⁸ Le-ti, ki obstajajo, temeljijo na psihologiji, izvajajo pa se ena-ena ali v manjših skupinah. Potreba po tovrstnih specializiranih intervencijah je odvisna od posebnosti vsakega posameznika.

Izkušnje kažejo, da bi bilo individualne intervencije težje financirati. V skupinskih intervencijah so udeleženci mnogokrat manj »pošteni«, zlasti kar zadeva njihovo lastno situacijo in stališča. Upoštevati je treba tudi potencialne motnje v skupinski dinamiki (npr. karizmatični radikalni »voditelji«, ki izzivajo povezovalca).

Teološko izobraževanje in pastoralna podpora: Določbe za delo duhovnikov lahko pomagajo pri verski vzgoji in podpori. Duhovniki ne zagotavljajo zgolj verske vzgoje, ampak v primeru nasilne islamistične ideologije tudi izzivajo določena stališča in dajejo pridržanim osebam priložnost za razmislek o problematiki na drugačen način. Kakorkoli, možnosti za sodelovanje v tovrstnih duhovnih dejavnostih se po državah članicah razlikujejo glede na vire, demografijo posameznega zapora in stališče države glede vere. Specializirane teološke intervencije, vključno s sestanki za dialog, kot jih najdemo v državah z večinsko muslimanskim prebivalstvom, so v državah članicah redke. Oskrba in svetovanje se včasih prekrivata s cilji deradikalizacije in preventive, npr. pri zagotavljanju alternativnih teoloških perspektiv, vendar se duhovniki naj ne bi primarno osredotočali zgolj na varnost. Če se v prizadevanja za prekinitev vpletenosti/deradikalizacijo vključijo tudi duhovniki, naj bi bili izkušeni in za to usposobljeni. Zgolj dejstvo, da imajo versko izobrazbo, ne zadostuje za izvajanje specializiranih intervencij v primeru NEK.

²⁷ Združeni narodi, »Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons«, str. 42.

²⁸ Christopher Dean, »The Healthy Identity Intervention: The UK's Development of a Psychologically Informed Intervention to Address Extremist Offending«, v Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform, ur. Andrew Silke (London: Routledge, 2014).

Ali ste vedeli?

Vera v zaporu in država: obstoj oddelkov z duhovniki za NEK in posameznike, ki so potencialno povezani z radikalizacijo, se po državah članicah razlikuje.²⁹ Francija, na primer, muslimanskih duhovnikov uradno ne priznava kot del zaporniškega sistema, medtem ko so v Angliji in Walesu duhovniki uradno zaposleni s strani države in čedalje bolj vključeni v ocenjevanje tveganj,³⁰ čeprav to ni bilo brez polemik, saj to lahko spodkopava zaupanje zapornikov.³¹ Pomembno je, da duhovniki uživajo ugled zapornikov in da je njihova vloga jasno ločena od varnosti, s čimer lahko ohranijo zaupanje zapornikov in zagotavljajo oboje, pastoralno in duhovno nego ter svetovanje.

Družbena podpora: zagotavljati priložnosti, da kršitelji ohranjajo tesne vezi z družino in mrežo prijateljev, je ključnega pomena pri premostitvi in prehodu iz zapora na prostost. Raziskave o opustitvi med zločinci na splošno, in med NEK še posebej v zvezi z deradikalizacijo in prekinitvijo vpletenosti, potrjujejo pomembnost družbenih vezi v teh procesih. Intervencije, npr. projekti mentorstva, se lahko uporabijo za zagotavljanje družbene podpore in pomagajo pri vzpostavljanju odnosov zaupanja, npr. z osebjem, člani skupnosti in strokovnimi delavci NVO. Pomembno je preveriti, ali so družina in družbeni krog partnerji v procesu prekinitve vpletenosti in prav tako nasprotujejo spodbujevalcem ekstremistične miselnosti. Če velja drugo, je treba družbeno podporo zagotoviti po drugih kanalih (v skladu s pravnimi predpisi in predpisi o človekovih pravicah).

Ključna priporočila

- Intervencije za rehabilitacijo naj bi temeljile na ocenah tveganja in potreb medtem, ko morajo načrti za prestajanje kazni NEK vsebovati posebej prilagojene intervencijske načrte. Ti lahko temeljijo na obstoječih strukturah, če so vzpostavljene, lahko pa vključujejo tudi specializirane intervencije.
- Psihološke intervencije lahko potekajo ena-na-ena ali v skupinah. Čeprav so dražje, bi ena-na-ena intervencije morale imeti prednost pred skupinskimi intervencijami zaradi potencialnega negativnega vpliva na skupinsko dinamiko pri slednjih.
- Zagotavljanje verske in duhovne podpore je ključno in lahko vpliva na prekinitve vpletenosti NEK z versko motiviranimi ideologijami. Kakorkoli, če se duhovnike usmerjeno vključi v prizadevanja za prekinitve vpletenosti/deradikalizacijo, morajo le-ti biti izkušeni in usposobljeni na tem področju. Pri tem je treba upoštevati njihovo kredibilnost in legitimnost v očeh kršiteljev in širše skupnosti.
- Družbena podpora je pomembna za prekinitve vpletenosti in morebitno izpustitev. Delo z družino in prijatelji kot partnerji v procesu prekinitve vpletenosti deluje samo, če družbeni krog ni bil nikoli vključen v radikalizacijo. Prav Druge možnosti družbene podpore (npr. mentorski programi ali vključitev skupnosti) je treba prav tako preučiti.

²⁹ Ryan J. Williams in Alison Liebling, »Faith Provision, Institutional Power and Meaning among Muslim Prisoners in Two English High Security Prisons«, v Religion in Prison, ur. Kent Kerley (Praeger, v tisku).

³⁰ James Beckford, Daniele Joy in Farhad Khosrokhavar, Muslims in Prison: Challenges and Change in Britain and France (Basingstoke, Anglija in New York: Palgrave MacMillan, 2005).

³¹ Sophie Gilliat-Ray, Stephen Pattison in Mansur Ali, Understanding Muslim Chaplaincy (Surrey, Združeno kraljestvo: Ashgate, 2013).

Usposabljanje osebja in podpora

Evropska družba je na splošno postala bolj raznolika in kompleksna, in enako velja tudi za družbe zapornikov. Občutljivost in razumevanje kulturnih in verskih norm, vrednot in izražanja so čedalje pomembnejši za dobre odnose med osebjem in kršitelji. Ni nujno, da so vsi člani osebja strokovnjaki za posamezne ideologije ali vere. Kljub vsemu pa je vendarle nujno, da imajo pazniki nekaj splošnega poznavanja verskih in kulturnih ozadij oseb, s katerimi delajo. Predsodki, negotovost in strah pred kršitelji lahko povzročijo preobsežno poročanje o zapornikih in negativne interakcije z njimi ter lahko prispevajo k marginalizaciji in ustvarijo vzdušje medsebojnega sumničenja in nezaupanja.

Splošno usposabljanje: določeno raven strokovnosti osebja je potrebna, če naj bi bilo usposabljanje o posameznih temah radikalizacije uspešno.. Več specializiranega usposabljanja vsega zaporniškega in probacijskega osebja, ki je v neposrednem stiku, bi moralo vključevati razumevanje okoliščin, ki lahko privedejo do nasilnega ekstremizma (gl. Ocenjevanje tveganj in podpora, stran 9). Vso neposredno zaporniško in probacijsko osebje bi moralo biti usposobljeno za prepoznavanje procesov radikalizacije. Poudarjamo, da s tem pristopom ne bi smeli iskati »znakov« radikalizacije, saj se mnogokrat pojavljajo lažne pozitivne zaznave in nesporazumi. Namesto tega je bolj potrebno poznavanje posameznega kršitelja in razumevanje vloge nevarnih zaporniških okolij (gl. »Zdrava zaporniška okolja, str. 6) vključno s pomanjkanjem podpornih virov in možnosti zasledovanja osebnoznega razvoja in upanja. Osebje se mora zavedati sovražnosti med osebjem in zaporniki ter med zaporniki samimi in nadaljevati s svojim delom z NEK in drugimi, pri katerih obstaja tveganje za radikalizacijo, ter pri tem pokazati spoštovanje, pravičnost in empatijo.

Specializirano usposabljanje: Osebje, ki dela neposredno z obsojenimi teroristi, potrebuje specifičen nabor veščin in vsi člani osebja ne bodo primerni. Usposabljanje običajno pokriva vrsto strokovnih praks, vključno: z razumevanjem poti do nasilnega ekstremizma, prepoznavanjem opozorilnih znakov radikalizacije in značilnostmi pozitivnih režimov, vrednotenjem obveščevalnih podatkov, sledenjem etičnim standardom, medosebnim veščinam, obvladovanjem stresa ter verskim in kulturnim raznolikostim.³²

Specializirano osebje je običajno mogoče razporediti v dve kategoriji: običajni pazniki, ki delajo na specializiranem krilu ali oddelku (npr. terorističnem krilu), in tisti, ki zbirajo podatke od drugih strokovnjakov (le-ti so lahko socialni delavci, psihologi itd.). Takšno specializirano osebje izvaja ocene in ureja intervencije/programe. To specializirano osebje potrebuje podporo, saj se mnogokrat sooča z izzivom, kako ostati »moralno neoporečni« in hkrati vzpostaviti zaupanje s kršitelji.

Pameten pristop bi bil vsemu osebju omogočiti usposabljanje za splošno ozaveščanje, specializirano usposabljanje pa zgolj osebju, ki dela neposredno z zaprtimi teroristi. Člane osebja je treba podpreti pri premagovanju njihove tesnobe in strahov in jim omogočiti občutek prepričanosti v njihove odločitve, ki temeljijo bodisi na rezultatih orodja za ocenjevanje bodisi na njihovih strokovnih spoznanjih. Vzpostaviti je treba podporno strukturo, ki bo vključevala sodelavce, psihologe

³² Združeni narodi, »Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons«, str. 30.

in vodstvo zapora. Ustanoviti je treba oddelek za usposabljanje in podporo na nacionalni ravni, ki bo posodabljal in razširjal gradivo o usposabljanju ter nudil podporo zaporniškemu osebju in direktorjem.

Oddelek za usposabljanje in podporo na nacionalni ravni bi se moral povezati tudi z drugimi državami članicami za izmenjavo modelov najboljše prakse in gradiv za usposabljanje.

Ključna priporočila

- Usposabljanje osebja mora vključevati tudi temo raznolikosti, da bi izboljšali razumevanje zapornikov z različnimi kulturnimi in verskimi ozadji ter osebju omogočili razumeti, katera vedenja in prakse so potencialno povezane z radikalizacijo in katera niso.
- Osebje mora biti usposobljeno za razumevanje radikalizacije ter posameznih, družbenih in okoljskih vzrokov za vedenje zapornikov. Iskanje »znakov« radikalizacije mora potekati v širšem kontekstu prepoznavanja ranljivih točk zapornikov in njihovih potreb po podpori. Osebje mora razumeti proces, ne le iskati »znake«.
- Splošno usposabljanje mora biti na voljo vsem, specializirano usposabljanje pa je potrebno za različne vloge osebja in v sorazmerju z zaporniško populacijo, pri kateri obstaja tveganje.
- Oddelek za usposabljanje in podporo za zaporniško osebje na nacionalni ravni bi lahko pomagal pri distribuiranju in širjenju gradiva za usposabljanje, pri razvoju boljših praks usposabljanja in pri stopnjah psihološke podpore osebju. Okrepi lahko tudi sodelovanje na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni ter olajša izmenjavo najboljših praks in gradiv za usposabljanje.

Probacijski kontekst

Službe, odgovorne za kršitelje v post-odpustitvenem kontekstih, imajo čedalje težjo breme, saj poskušajo obvladovati tveganja v povezavi z nasilnim ekstremizmom in obenem poskrbeti za podporo in post-odpustitveno reintegracijo teh kršiteljev. S tem, ko se je opredelitev s terorizmom povezanih kaznivih dejanj razširila hkrati pa zapornih kazni skrajšale (na manj kot štiri leta, nekateri pa so v zaporu tudi samo dva tedna) je morda zelo malo možnosti za rehabilitacijo zapornikov v zaporu. Raznolikost kršiteljev, med njimi so tudi mladi in čedalje več žensk, obsojenih za s terorizmom povezana kazniva dejanja, zahteva premislek in edinstvene pristope. Ta novi kontekst zahteva večagencijsko sodelovanje med zapori, probacijskimi službami (ali enakovrednimi), policijo in ponudniki storitev skupnosti, da se zagotovi posredovanje informacij in da se zagotovi potrebne intervencije in podporne strukture za kršitelje in bivše kršitelje. Večagencijsko sodelovanje in načrtovanje za izpustitev se mora pričeti precej pred datumom izpustitve, po možnosti vsaj šest mesecev prej, in sicer zato, da se vzpostavi neprekinjena in kontinuirana izmenjava informacij in da so pripravljene podporne storitve.

Izpustitev in reintegracija NEK: splošne dobre prakse

Cilj reintegracije je preprečiti nasilno vedenje ter omogočiti vključitev v družbo in sodelovanje v njej. Občutek pripadnosti in sprejemanja zniža trajnost zavezanosti h nasilju. Radikalne ideje same po sebi niso nevarne, čeprav lahko v določenih okoliščinah ostanejo dejavnik tveganja za nasilno vedenje. Raziskave o NEK po izpustitvi so zelo omejene in ni veliko znanega o tem, kaj pomaga pri ponovni nastanitvi. Kljub temu je v sklopu dobre prakse.

Načrti ponovne nastanitve: Načrte je v kršiteljev delovni program treba vključiti čim prej po začetku prestajanja kazni. Ocenjevanje tveganj in potreb je ključno orodje za oblikovanje učinkovitih programov reintegracije. Probacijske službe (ali nacionalni ekvivalent) naj bi pri tem ocenjevanju sodelovale, in sicer v zaključni fazi zaporne kazni.

Tovrstno večagencijsko sodelovanje lahko zagotovi usmeritve glede tega, kako najbolje oblikovati proces reintegracije.

Upravljanje prehoda/tranzicije: Prehodna obdobja so tiste točke v času, ko je tveganje za ponovne kršitve visoko in ko je pomembno imeti pripravljene in umeščene načrte, in sicer še pred iztekom polne zaporne kazni. V te načrte naj bi bili vključeni tudi načini za ravnanje s problematičnim domačim ali osebnim življenjem ter kako uporabiti človeški in socialni kapital zato, da se zmanjša verjetnost novih kaznivih dejanj.

Individualizirane ocene tveganj in potreb: Razumeti posameznika in se odzvati na njegove edinstvene okoliščine in izzive je pomembno, ker omogoča proces opustitve in/ali deradikalizacije s tem, da se prepozna njegov potencial prispevanja družbi.. Za vrednotenje posameznih potreb in tveganj kršiteljev se priporočajo večdisciplinarne skupine.

Krepitev zmogljivosti: Načrtovanje prenehanja podpore in krepitev zmogljivosti posameznika, da se zanaša na druge in se spoprijema z izzivi, vključno z družbeno in organizacijsko podporo (gl. spodaj), je ključnega pomena.

Zaupanje: Zaupanje je osrednje za učinkovito izvajanje probacije in pogosto se postopek iskanja ujemanja ekstremističnih kršiteljev s probacijskimi svetovalci izvaja z namenom povečanja zaupanja. Zaupanje lahko okrepijo tudi probacijski svetovalci, ki si s kršiteljem delijo kulturno ali versko ozadje.

Družbena in organizacijska podpora – so-ustvarjanje opustitve skupaj z drugimi: Teorije o opustitvi – tiste, katerih cilj je razumeti, kako posamezniki prenehajo z zločinom ali ga opustijo – omenjajo, da je opustitev rezultat sodelovanja z drugimi. »Drugi« bi v tem obsegali paznike in preostale osebe v družabnih mrežah. Predstavniki drugih sodelujočih organizacij, vključno z organizacijami skupnosti, ki pomagajo pri iskanju zaposlitve ali omogočajo versko ali duhovno svetovanje, in socialne službe bi si morali prizadevati za izpolnitev potreb po družbeni podpori in zmanjšanje virov tveganj. Prijatelji, družinski člani ter druge bližnje osebe in pomembne zveze so ključne tirnice za opustitev in za krepitev pozitivnega pogleda na nenasilno vedenje ter za pozitivno identiteto. Ljudje, za katere se predpostavlja, da jim kršitelj priznava avtoriteto, npr. verski voditelji, učitelji ali ljudje, ki so nekoč imeli enaka prepričanja in stališča, vendar so opustili nasilno vedenje in bi sedaj lahko služili kot mentorji, morda lahko imajo pozitiven vpliv.

Ali ste vedeli?

Spodbujanje dobrega za človeštvo: Model dobrega življenja (»Good Lives Model« – GLM) je na vrlinah osnovan pozitiven pristop k opustitvi in rehabilitaciji. Priznava, da je zmanjšanje kriminoloških potreb nuja, a ne zadosten pogoj za učinkovitost intervencij. Pristop GLM konstruktivno in na široko upošteva človeško dobro – »izkušnje, dejavnosti, dejanska stanja, ki so tesno povezana z dobrim počutjem in višjimi stopnjami osebnega zadovoljstva in družbenega delovanja«. ³³ Ta široka obravnava posameznikov, skupaj z njihovimi pričakovanji, cilji in namenom je ključna za izvedbo procesov opustitve pri obsojencih zaradi s terorizmom povezanih kaznivih dejanj.

Pozitivni odnosi so ključni pri podpori za procesov opustitve in/ali deradikalizacije in jih bi bilo treba spodbujati skozi odnose. Cilj teh odnosov naj bi bil:

- zagotavljanje podpore, če se kakšne kriminogen potrebe (tiste, ki se neposredno nanašajo na verjetnost, da bo nekdo storil kaznivo dejanje, npr. pomanjkanje določenih veščin) identificirajo s pomočjo z ustreznih orodij za ocenjevanje;
- nudenje podpore pri težavah, ki jih kršitelji sami opredelijo kot bistvene za svojo situacijo in kot morebiten vzrok za nasilno vedenje;
- pomoč kršiteljem pri prepoznavanju in uresničevanju njihovih potencialnih vrlin, sposobnosti, veščine itd. in njihovo primerno usmerjanje;
- nudenje predlogov in priložnosti za soudeležbo v skupnosti, kot v kulturnih ali športnih skupinah;
- podpora kršitelju pri pripravi realistične opredelitve »dobrega življenja« in pri iskanju načinov za praktično uresničitve te vizije;
- spodbujanje novo opredelitve identitete kršitelja s pozitivnimi povratnimi informacijami, ki bodo omogoča upanje, pripadnost in reintegracijo.

Ključna priporočila

- Kršitelji morajo imeti konitunirano podporo od zapora do izpustitve, zlasti ob upoštevanju krajših zapornih kazni, ki so sedaj zagrožene za s terorizmom povezana kazniva dejanja, in zaradi dejstva, da je v prehodnem obdobju tveganje za ponovne kršitve največje.
- Večagencijsko sodelovanje je ključno za zagotavljanje tekočega prehoda iz zapora v skupnost ter za maksimiziranje priložnosti kršiteljem, da bodo njihove potrebe natančno ocenjene in tudi izpolnjene. Takšno sodelovanje bi moralo biti del načrtovanja za obdobje po izpustitvi in vključevati tudi večdisciplinarne skupine.

³³ Tony Ward in Shadd Maruna, *Rehabilitation* (Taylor & Francis, 2007), str. 21.

(Specializirane) intervencije

Intervencije, podporne strukture in prakse obvladovanja tveganj so lahko zasnovane posebej za NEK ali pa uporabljajo splošnejši pristop, npr. zagotavljanje poklicnih priložnosti in spodbujanje družinske podpore.³⁴ Odločitev o specializiranem pristopu bo odvisna od kršiteljevih potreb. Nekatere države članice (npr. Francija, Nizozemska, Združeno kraljestvo) imajo prostovoljne programe, kar omogočajo vrsto različnih intervencij:

- **Kršiteljem mora biti zagotovljena kontinuirana podpora** od zapora do izpustitve. Prvih nekaj tednov po izpustitvi so točka, ko so bivši kršitelji najbolj ranljivi. Prilagajanje je lahko težko tako za bivše kršitelje kot tudi za njihovo družino. Eden od načinov za zagotovitev kontinuitete je mentorstvo ali razmerje spodbujanja s kršitelji pred in po izpustitvi. Takšna oseba naj bi delati s posameznikom med njegovim celotnim obdobjem prestajanja kazni, in naj bi po izpustitvi ostala njihova kontaktna in podporna točka.
- **Izpolnjevanje materialnih potreb in potreb po družbeni podpori NEK:** Strukturirano sodelovanje s ponudniki storitev, npr. stanovanjskimi agencijami, agencijami za zaposlovanje, izobraževalnimi ustanovami, izvajalci zdravstvenih storitev in ponudniki pomoči družinam, so ključni pri zagotavljanju priložnosti za bivše kršitelje, in sicer za reintegracijo in obnovitev življenja po izpustitvi. To mora biti vključeno v načrte ponovne nastanitve še pred izpustitvijo, skupaj z morebitnimi socialnimi potrebami. Vzpostavljanje in podpiranje odnosov, razvijanje pozitivnih družbenih vezi, podpiranje in spodbujanje osebnih vrlin in veščin, spodbujanje upanja ter svetovanje pri verskih in duhovnih vprašanjih so prav tako pomembni za reintegracijo v družbo in za življenje brez kaznivih dejanj.

Določitev natančne oblike podpore bo odvisna od notranjih in zunanjih potreb kršitelja. Zaradi stigme, povezane s terorističnimi kaznivimi dejanji je zagotavljanje tovrstne podpore za NEK lahko bolj oteženo (gl. »Prepreke pri reintegraciji«, str. 23).

- **Intervencije v sodelovanju s kršiteljevo družbeno mrežo.** Raziskave o opustitvi so pokazale, kako pomembne so močne družbene vezi pri spodbujanju kršiteljev, da izberejo življenje brez kriminalitete. Če v intervencijo vključimo družbeno mrežo bivšega kršitelja, zlasti njegovo družino,³⁵ s tem zagotovimo ključno podporo za procese opustitve. To lahko pomeni vključevanje družinskih članov v odločanje strokovnjakov o bivšem kršitelju v smislu dajanja nalog ali obveznosti za pomoč bivšemu kršitelju in izvajanja usposabljanja, ki jih bo pripravilo za spoprijemanje s svojcem po koncu intervencije. Tistih članov kršiteljeve družbene mreže, ki nanj slabo vplivajo, naj ne bi bili vključeni, vendar je pri identifikaciji teh negativnih vplivov potrebna previdnost. Obetavne prakse na tem področju se bodo lahko zgledovale po pristopu »družbene varnostne mreže ugodnosti«, ki se uporablja pri mladoletnih prestopnikih v priporu ali blizu izpustitve – njihove mreže svojcev se organizirajo in jim pomagajo. Vsi podpišejo pogodbo, s katero soglašata tudi kršitelj. Zavezujoča pogodba odgovornost zaupa kršiteljevi mreži, ki postane njegova družbena varnostna mreža. S tem eksperimentira Avstrija.

³⁴ Radicalisation Awareness Network, »Naknadni dokument Ran Exit«, ur. RAN P&P (Amsterdam 2016).

³⁵ Basia Spalek, »Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation in Relation to Families: Key Challenges for Research, Policy and Practice«, Security Journal 29, št. 1 (2016).

- **Teološke intervencije in podpora s strani verskih skupnosti.** Takšne specializirane intervencije je mogoče izvajati v zaporu in po izpustitvi. Verske skupnosti, med drugim prostovoljci in imami, imajo pomembno vlogo pri podpiranju kršiteljev po izpustitvi, medtem ko lahko pomanjkanje družbene in duhovne podpore poveča ranljivost po izpustitvi. Kršiteljem lahko koristijo tudi splošno versko svetovanje ali prilagojene verske in teološke intervencije. Specializirane intervencije lahko temeljijo bodisi na teološkem pristopu, pri katerem je cilj odpraviti določena ideološka prepričanja, bodisi na kognitivno-vedenjskem pristopu. Strokovni delavci/praktiki naj bi uporabili ta sredstva skupnosti v sklopu podporne mreže, ki je na voljo za pomoč bivšemu kršitelju pri njegovih prizadevanjih za opustitev in poti reintegracije. Enako kot pri mentorskih shemah in delu z družinskimi člani je treba tudi tukaj za vpletene posameznike izvesti ustrezne ocene tveganja.
- **Programi mentorstva.** Nekatere države članice EU (Danska, Združeno kraljestvo) imajo vzpostavljen mentorski sistem za radikalizirane posameznike, ki želijo opustiti nasilni ekstremizem.³⁶ Ti mentorji, ki v družbi služijo kot vzorniki in vodniki, so lahko tudi usposobljeni prostovoljci. Posamezniki so lahko tudi »bivši«, torej z zgodovino nasilnega ekstremizma in izkušnjami pri opustitvi tega področja.³⁷ Le-ti poznajo posameznikove razmere v katerih se lahko oseba znajde in ji lahko ponudijo usmeritve za opustitev ekstremizma in predstavijo alternativne načine življenja. Drugi mentorji lahko prihajajo tudi iz verskih organizacij ali organizacij iz lokalnih skupnosti in lahko kršitelju zagotovijo podporo na več načinov, vključno zagotavljanja dnevne pomoči (npr. pri pisanju prošenj za zaposlitev). Temeljita preverka mentorjev, da se prepričamo, da ni morebitnih skritih namenov in dober postopek ujemanja mentorja s kršiteljem sta ključ do uspeha.
- **Službe za duševno zdravje.** Čedalje več podatkov in izkušenj kaže, da je med radikaliziranimi kršitelji (in radikaliziranimi posamezniki na splošno) in težavami z duševnim zdravjem določena povezava.

Službe za duševno zdravje in ocene so potrebne v zaporu po izpustu za zagotovitev, da posameznik prejme podporo, ki jo potrebuje.

Ključna priporočila

- Vrsta specializiranih in splošnih pristopov bi morala biti na voljo za podporo NEK po izpustitvi i npr. sheme za materialno in družbeno podporo, pobude za družinsko in prijateljsko podporo, versko svetovanje, sestanki za dialog, mentorski programi in sodelovanje s službami za duševno zdravje.
- Pobude bi morale obravnavati posamične potrebe kršitelja in vključevati pozornost glede materialnih, ekonomskih, družbenih, duhovnih in verskih potreb.

³⁶ Basia Spalek in Lynn Davies, »Mentoring in Relation to Violent Extremism: A Study of Role, Purpose, and Outcomes«, *Studies in Conflict & Terrorism* 35, št. 5 (2012).

³⁷ Svetovni forum za boj proti terorizmu, »Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders«.

Prepreke pri reintegraciji

Raziskave so že pred časom pripoznale, da imajo kršitelji po odpustu iz zapora velike težave pri »ponovni kvalifikaciji« za državljane, in te težave se pojavljajo v številnih oblikah, vključno z ekonomskimi, medosebnimi in čustvenimi. Posamezniki, obsojeni zaradi terorističnih kaznivih dejanj, se soočajo z dodatnimi preprekami. S terorističnimi kaznivimi dejanji so povezani edinstveni viri stigem, v nekaterih primerih pa lahko ta negativna oznaka prilagodi ter služi kot statusni simbol marginalizirane skupnosti.

Stigmatizacija: Stigmatizirani kršitelji bodo doživljali izzive pri dostopu h družbeni podpori in priložnostih za reintegracijo, vključno z dostopom do zaposlitve ali izobraževanja. V vseh teh točkah morajo strokovnjaki, ki delajo z NEK vedno upoštevati njihov potencial za ponovno integracijo v družbo in jim morajo pri izpolnjevanju tega cilja zagotavljati podporo. Ohranjanje predsodkov do kršiteljev lahko ukorenini prepreke ter okrepi nasprotovalne in radikalizirane identitete.

Zaupanje: Ključnega pomena je, da si strokovnjaki prizadevajo za vzpostavitev in vzdrževanje zaupanja z bivšim kršiteljem in širšimi segmenti javnosti. Nezaupanje s strani skupnosti ali organizacij skupnosti lahko okrepi dojemanje nepravilnosti med člani skupnosti. Za probacijske službe držav članic (ali nacionalni ekvivalent) je lahko koristno, če so z organizacijami skupnosti vzpostavljeni tesni odnosi na podlagi zaupanja. To zagotavlja, da več sektorjev družbe maksimira priložnosti za kršitelje po izpustitvi.

Pogoji za izpustitev: Pogoji so lahko za takšne kršitelje precej strogi in presegajo pogoje, ki veljajo za druge vrste kršiteljev. To ovira ponovno integracijo, če je kršitelje npr. mogoče zlahka ponovno poslati v zapor zaradi kršitve. Strokovni delavci/praktiki lahko izkoristijo te pogoje in z njimi povezane pogostejše stike za delo s kršitelji in ter se odzovejo na njihove potrebe.

Usposabljanje osebja

Probacijsko delo z NEK ima opazen vpliv na probacijske delavce, ki presega običajno probacijsko delo. Družbeno in politično ozračje v zvezi z ekstremizmom povečuje ravni stresa oseb, ki delajo s kršitelji, hitro pa lahko pride tudi do sprememb v usmeritvah, in sicer na podlagi političnih vidikov namesto na podlagi tega, kar vemo, da je za kršitelje najbolje. Pri NEK je sprejemljivost tveganja nizka, kar pomeni, da bodo posledice napak pri tej skupini pod natančnim drobnogledom političnih voditeljev in splošne javnosti, to pa lahko vpliva na strokovno presojo probacijskih svetovalcev. Nad delom svetovalcev se lahko začne izvajati intenziven politični nadzor, zato je treba najti pravo ravnotežje med družbenimi ter političnimi pritiski in tem, kako najbolje zadovoljiti kršiteljeve potrebe v sklopu reintegracije. V bližnji prihodnosti na tem področju ni predvidenih sprememb.

Za natančno ocenjevanje potreb kršiteljev je treba probacijskim delavcem omogočiti specializirano usposabljanje (gl. »Usposabljanje osebja in podpora«, str. 18). Ideologija ni vedno glavno vodilo kršitelja, zato moramo imeti specializirano usposabljanje in izkušnje, da bo mogoče presoditi in oceniti, kdaj upoštevati ideologijo, kdaj pa uporabiti drugačne načine za obravnavo kršiteljevega vedenja. Probacijski delavci morajo imeti zagotovljeno podporo tudi v obliki poročevalskih sestankov (debriefing), usposabljanj za obvladovanje stresa in pomoči sodelavcev in vodstva.

Ključna priporočila

- Kršitelji, obsojeni zaradi s terorizmom povezanih kaznivih dejanj, se pri ponovni vključitvi v skupnost soočajo z edinstvenimi izzivi zaradi zaostrenih pogojev, stigmatizacije in težav z zaupanjem. Nanje se je treba pripraviti še pred izpustitvijo in jih rešiti skupaj z materialnimi potrebami (zaposlitev, izobraževanje, nastanitev).
- Pri delu s to vrsto kršiteljev se osebje sooča z ogromnim pritiskom, zato mora za učinkovito izvajanje svoje vloge imeti dostop do usposabljanja in podpore.

Zaključki delovnega dokumenta

Prihodnji izzivi strokovnih delavcev v zaporih in probacijskih službah pri delu z NEK se obenem povečujejo in spreminjajo. Ker je v zaporih zaradi s terorizmom povezanih kaznivih dejanj čedalje več ljudi, se povečuje potreba po ustreznem odzivu na tveganja in potrebe teh kršiteljev in za njihovo pripravo na izpustitev v družbo.

Nadaljnji izzivi izvirajo iz spreminjajočih se političnih razmer in negotovosti zaradi terorističnih groženj, zato je ključnega pomena razumeti in ohraniti najboljše prakse. Države članice bodo omejena sredstva morale razporediti na način, ki bo prispeval k splošnim izboljšavam v vsesplošnem vzdušju v zaporih kot tudi k povečanju števila specializiranih intervencij za spremljanje ter obvladovanje tveganj, kar bo prispevalo k rehabilitaciji in ponovni nastanitvi NEK. Te odločitve bodo temeljile na številu posameznikov, ki bodo predstavljali tveganje, in na vrsti obravnavane radikalizacije (vključno z versko navdihnjeno, skrajno desničarsko, levičarsko ali separatistično).

Strokovni delavci/praktiki v državah članicah pridobivajo tem področju čedalje več samozavesti in kompetenc. Pripoznano je, da je trud za visokokakovostne vsakodnevne interakcije med osebjem in zaporniki – dinamična varnost – pozitiven korak k minimiziranju tveganj radikalizacije. So pa tudi prizadevanja za normalizacijo NEK, pri čemer pa se države članice ne soočajo z enako stopnjo tveganja, in nekatere ne morejo normalizirati nekatere NEK zaradi tveganj, ki jih ti predstavljajo zaporniški populaciji in/ali javnosti. Pilotno se izvajajo specializirana ocenjevanja tveganj in intervencij, in se jih uporablja na dinamičen način za vrednotenje potreb in tveganj kršiteljev. Najboljše prakse na tem področju so individualizirane in se odzivajo na potrebe kršitelja.

Kljub temu je potrebno še nadaljnje preciziranje. Prakse v državah članicah EU se stalno spreminjajo kar je zelo otežilo identificiranje držav glede na njihove specifične prakse. Utemeljitev odločitev za sprejem določenih politik in praks morajo biti preglednejše in postati del širše baze najboljših praks.

Še več, baza dokazov ostaja še naprej mršava. Odločanje redko temelji na dokazih. Raziskave je treba vključiti v prakso že v zgodnjih fazah. Potrebna je raziskovalna fundacija, da bi razumeli kontekste, v katerih radikalizacija navidezno cveti (in v katerih so njena tveganja zmanjšana), in kaj pomaga pri reintegraciji kršiteljev v družbo. Za določitev najučinkovitejših metod in pristopov

je treba ocenjevanje tveganj strogo empirično ovrednotiti in primerjati z drugimi vrstami praks za obvladovanje tveganj. Ovrednotiti je treba tudi usposabljanje osebja in presoditi, ali izboljša odnose med osebjem in zaporniki in ali omogoča obvladovanje tveganj v zvezi z radikalizacijo. Informacije o praksah na podlagi dokazov bi se v prihodnosti lahko posredovale prek raziskovalnih partnerstev.

Delovna skupina RAN P&P bo v letu 2017 morala te številne izzive določiti prioriteto ter jih začeti reševati z znanjem in izkušnjami strokovnih delavcev v zaporih in probacijskih službah. V tem letu se bo osredotočila na:

- obravnavo naraščajočega števila NEK, zlasti povratnikov. Kakšne implikacije ima to za izbiro režima in intervencijskega programa? Naraščajoče število bo pomenilo tudi več izkušenj in praks, ki jih bo mogoče deliti, kar bo omogočilo natančnejšo opredelitev priporočil v tem dokumentu;
- vlogo probacije, tudi v luči krajših kazni in alternativnih oblik obsodb;
- vlogo vere pri vsakodnevem delu z NEK pa tudi v specializiranih programih za izhod.

Dokument bomo ob koncu leta 2017 posodobili z novimi spoznanji iz raziskav in prakse.

Priloga

Izbrane reference

- Beckford, James, Daniele Joy, and Farhad Khosrokhavar. *Muslims in Prison: Challenges and Change in Britain and France*. Basingstoke, England & New York: Palgrave MacMillan, 2005.
- Calverley, Adam. *Cultures of Desistance: Rehabilitation, Reintegration and Ethnic Minorities*. Taylor & Francis, 2012.
- Cottee, Simon. 'Reborn into Terrorism: Why Are So Many Isis Recruits Ex-Cons and Converts', *The Atlantic*, 25 January 2016.
- Dean, Christopher. 'The Healthy Identity Intervention: The UK's Development of a Psychologically Informed Intervention to Address Extremist Offending' In *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*, edited by Andrew Silke, 89-107. London: Routledge, 2014.
- Europol. 'European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)', The Hague: European Union, 2016.
- . 'European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)', The Hague: European Union, 2014.
- Farrall, Stephen. *Understanding Desistance from Crime: Emerging Theoretical Directions in Resettlement and Rehabilitation*. Edited by Adam Calverley Maidenhead: Open University Press, 2006.
- Gilliat-Ray, Sophie, Stephen Pattison, and Mansur Ali. *Understanding Muslim Chaplaincy*. Surrey, UK: Ashgate, 2013.
- Global CounterTerrorism Forum. 'Prison Management Recommendations to Counter and Address Prison Radicalization', 2015.
- . 'Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders', Rome, 2012.
- Hamm, Mark S. *The Spectacular Few: Prisoner Radicalization and the Evolving Terrorist Threat*. New York: New York University Press, 2013.
- King, Roy D., and Kathleen McDermott. "'My Geranium Is Subversive": Some Notes on the Management of Trouble in Prisons', *The British Journal of Sociology* 41, no. 4 (1990).
- King, Roy D., and Sandra L. Resodihardjo. 'To Max or Not to Max', *Punishment & Society* 12, no. 1 (2010): 65-84.
- Liebling, Alison. *Prisons and Their Moral Performance*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- . *Suicides in Prison*. London: Routledge, 2002.
- Liebling, Alison, Ruth Armstrong, Ryan J. Williams, and Richard Bramwell. 'Locating Trust in a Climate of Fear: Religion, Moral Status, Prisoner Leadership, and Risk in Maximum Security Prisons — Key Findings from an Innovative Study', *Prisons Research Centre, Institute of Criminology: University of Cambridge*, 2015.
- Liebling, Alison, and Helen Arnold. 'Social Relationships between Prisoners in a Maximum Security Prison Violence Faith and the Declining Nature of Trust', *Journal of Criminal Justice* 40 (2012): 413-24.
- Liebling, Alison, Helen Arnold, and Christina Straub. 'An Exploration of Staff-Prisoner Relationships at Hmp Whitemoor: 12 Years On.', Cambridge: Cambridge Institute of Criminology, Prisons research centre, 2011.

- Liebling, Alison, and Ryan J. Williams. 'The New Subversive Geranium: Some Notes on the Management of Additional Troubles in Maximum Security Prisons', *British Journal of Sociology* (in press).
- Lloyd, Monica, and Chris Dean. 'The Development of Structured Guidelines for Assessing Risk in Extremist Offenders', *Journal of Threat Assessment and Management* 2, no. 1 (2015): 40-52.
- Network, Radicalisation Awareness. 'Ex Post Paper Ran Exit', edited by RAN P&P. Amsterdam, 2016.
- Network, Radicalization Awareness. 'Dealing with Radicalisation in a Prison and Probation Context Ran P&P — Practitioners Working Paper', (2015).
- Pressman, D. Elaine, and John Flockton. 'Violent Extremist Risk Assessment: Issues and Applications of Teh Vera-2 in High-Security Correctional Setting', In *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*, edited by Andrew Silke, 89-107. London: Routledge, 2014.
- Spalek, Basia. 'Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation in Relation to Families: Key Challenges for Research, Policy and Practice', *Security Journal* 29, no. 1 (2016// 2016): 39-52.
- Spalek, Basia, and Lynn Davies. 'Mentoring in Relation to Violent Extremism: A Study of Role, Purpose, and Outcomes', *Studies in Conflict & Terrorism* 35, no. 5 (2012): 354-68.
- United Nations. 'Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons', New York: United Nations Office on Drugs and Crime, October 2016.
- Ward, Tony, and Shadd Maruna. *Rehabilitation*. Taylor & Francis, 2007.
- Williams, Ryan J., and Alison Liebling. 'Faith Provision, Institutional Power and Meaning among Muslim Prisoners in Two English High Security Prisons', In *Religion in Prison*, edited by Kent Kerley: Praeger, in press.

Prevedeno v okviru:

Co-funded by the
Internal Security Fund
of the European Union